

Ilosvai Georgina Ilona: **Életvitel segítő eszközök átalakításának módszertana**
(összefoglaló)

Összefoglalás

A cikk célja, hogy tájékoztatást adjon arról, hogy a Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központja, a TÁMOP 1.4.2-007/1-2008-0001 projektjében milyen szakmai háttér segítségével végzi az életvitelt segítő eszközök átalakítását.

Kulcsszavak

életvitelt segítő eszköz, foglalkoztatás, funkcióképesség, fogyatékoság, FNO (ICF)

Bevezetés

A Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központja, a TÁMOP 1.4.2-007/1-2008-0001 projektjében azt vállalta, hogy országosan hoz létre 7 olyan műhelyt, ahol életvitelt segítő eszközöket adaptálnak egyénre szabottan.

A műhelyek feladatai közé tartozik:

- szakmai teamek felállítása országszerte
- életvitelt segítő eszközök egyéni adaptációja
- életvitelt segítő eszközök szervizelése
- tanácsadás
- megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása

Ahhoz, hogy a lehető leghatékonyabb átalakítást végezzük, elengedhetetlen az életvitelt segítő eszközök fajtáinak, szerkezetének és gyakorlati használatának ismerete is.

Az életvitelt segítő eszközök átalakítása során különböző szakemberek kooperációja mellett valósul meg ez a szolgáltatás: műhelyvezető, mozgásszervi orvos, mozgásterapeuta, műszerész.

Fontos, hogy a team minden tagja rendelkezzen az alább felsorolt ismeretekkel:

- a különböző állapotokból adódó mozgáskorlátozottságok
- az életvitelt segítő eszközök használatának veszélyei
- segítségnyújtás módja a különböző mozgáskorlátozottságot okozó állapotok esetében
- a méretvételezés irányelvei

- az átalakítások menete
- módja
- életvitelt segítő eszközök fajtái
- szerkezete
- gyakorlati használata
- A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozásának ismerete

Természetesen a team-ben dolgozó szakemberek más-más területen mélyítik el tudásukat, de fontos, hogy egy alapismerettel a fent felsorolt témakörökben minden tag jártas legyen.

A műhelyben dolgozó szakemberek a számukra szükséges ismereteket előzetes képzéseken sajátítják el. Kötelező belső képzések mellett, külföldi tanulmányutak és külföldi tanácsadók segítségével mélyíthetik mind elméleti, mind gyakorlati tudásukat.

A program céljai közé tartozik egy olyan módszertani anyag kidolgozása, ami mintául szolgálhat más életvitelt segítő eszközt szervizelő, átalakító műhely számára, segítheti a társadalombiztosítás által felírt eszközök kiválasztását, megkönnyíti a méretvételezést és rávilágítja a figyelmet a méretre szabott támogatóeszközök fontosságára.

Anyag, módszer

A belső képzések anyagát a korábbi évek tapasztalatai alapján, külföldi szakirodalmak segítségével, illetve külföldi tanulmányutak, képzések alapján állították össze a projektben dolgozó szakemberek.

Az átalakítások menetét és a vizsgálati lapokat szintén a programban dolgozó szakemberek állították össze korábbi tapasztalataik és külföldi szakirodalmak alapján.

Ahhoz, hogy az országban található 7 műhelytől ugyanazt a megbízható, minőségi munkát várhassa el a projekt, fontos, hogy az átalakítás meghatározott folyamaton keresztül történjen, függetlenül attól, hogy melyik műhelyt keresi fel az igénylő személy. A meghatározott folyamat segítséget jelent a műhelyben dolgozó szakemberek számára, mivel leírja, hogy a különböző helyzetekben milyen feladat kire hárul és az hogyan oldható meg a

leghatékonyabban. Segítségére lehet a kliensnek, ha tisztában van a folyamattal, mivel felkészülhet rá, hogy az átalakítás alatt mire számíthat, kitől kérhet segítséget, felvilágosítást. Ezen kívül fontos a meghatározott folyamat a műhelyek hatékonyságának mérése szempontjából is.

Mivel a műhelyek több különböző szolgáltatást nyújtanak, a projektet kialakító szakemberek az összes szolgáltatás folyamatát meghatározták. Jelen cikk a szolgáltatások közül az összetett átalakítás folyamatát, és annak szakmai hátterét írja le, mivel ez az a folyamat, amely a legtöbb szakember bevonását igényli és ahol a legösszetettebb szakmai folyamatok zajlanak.

Az összetett egyéni átalakítás menete

Amikor az igénylő felkeresi a műhelyt a műhelyvezetővel találkozik először. A kliens és a műhelyvezető egyeztetése során körvonalazódik az átalakítás célja. A műhelyvezető ezután vizsgálatra küldi az igénylőt a műhely mozgásterapeutájához, aki a fizikális vizsgálat és elbeszélgetés után az FNO kódokat is tartalmazó adatlapot kitölti. Ha a mozgásterapeuta szükségesnek ítéli, az igénylőt tovább irányítja a mozgásszervi orvoshoz. A mozgásterapeuta a műhelyvezetővel konzultálva eldönti az átalakítás módját, ezután megtörténik a méretvételezés és megkezdődhet az átalakítás. Az átalakítás folyamán a műhelyvezető és a mozgásterapeuta folyamatosan konzultál. A próbákon a klienssel együtt mindhárman részt vesznek. Amikor megtörtént az átalakítás a mozgásterapeuta betanítja a klienst az átalakított eszköz használatára. Az igénylő személynek – miután hazavitte az eszközt – lehetősége nyílik rá, hogy meghatározott időn belül jelentkezzen, bármilyen észrevétele van az eszközzel kapcsolatban. Az átalakítást követő fél éven belül megtörténik egy felülvizsgálat.

Az átalakítás menetének kidolgozása során fontos szempontnak tartottuk, hogy a kliens a folyamat aktív tagja legyen, folyamatos tájékoztatást kapjon a vele kapcsolatban történő dolgok mértékéről, és hogy a vizsgálatok feszültségmentesen, egy-egy szakember jelenlétében történjenek.

Mozgásterápiás adatlap

A mozgásterápiás adatlapokat 3 fő életvitelt segítő eszközcsoport köré sorakoztattuk:

- kerekesszék felmérőlap
- járókeret felmérőlap

- háromkerekű kerékpár felmérőlap

A program kezdetekor ezen három eszköz átalakítására jelent meg igény. Ez természetesen az idő előrehaladtával, a műhelyek gyakorlati tapasztalatával bővíthet.

Az adatlapok kialakításakor fő szempont volt, hogy a szakemberek megismerjék a kliens fizikai- és mozgásállapotát, használt segédeszközeit, életvitelt segítő eszközeit, megismerjenek minden olyan életterületet, élethelyzetet, ahol a segédeszközét használni szokta.

A méretvételezésben a mozgásterapeuta aktívan részt vesz, így erre vonatkozó kérdéseket is tartalmaz az adatlap.

A vizsgálati eredményeket mind szöveges formában, mind az FNO kódokban rögzítjük.

A fél éves felülvizsgálatkor azokra az FNO adatokra vagyunk kíváncsiak, melyek az átalakítás hatására változtak.

Funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO, ICF)

A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása egy nemzetközi osztályozási rendszer, mely a fogyatékos személy funkcióit, cselekvési képességét írja le a saját környezetében, segédlettel és segédlet nélkül is. Ezt a módszert alkalmazza a Guruló Műhely az életvitelt segítő eszközök átalakítása során.

Ezzel láthatóvá válik, hogy

- mi az, amire az adott személy képes a saját környezetében,
- milyen segítséget, segédletet vesz igénybe a mindennapjaiban,
- mire lenne képes, ha az őt körülvevő környezet támogatóbb lenne,
- milyen egyéb támogatás lenne szükséges számára

Szemlélete, a WHO szemléletét tükrözve a következő: „Az embert sokszor nem az állapota, hanem a környezete teszi fogyatékosá.” Azt vallja, hogy az egészségi állapot, a megmaradt cselekvési képesség a meghatározó, mert ez határozza meg az egyén aktivitását és társadalmi részvételét. Ehhez a környezeti (társadalmi) és személyi (egyéni) háttértényezők kapcsolódnak.

A FNO egy olyan rendszer, mely az élet minden területét összefoglalva osztályozza a vizsgált személy képességét, funkcióit, így kaphatunk teljes képet akadályozottságáról, és annak okáról.

Az FNO szemléletében nagyon lényeges, hogy a diagnózistól függetlenül az állapotra, és ennek az egyénre gyakorolt hatására kérdez rá. Természetesen a diagnózis fontos dolog, nélküle nem lehet felelősségteljesen kezelni, de több különböző diagnózissal leírt állapot is vezethet hasonló élethelyzethez, aminek ugyanaz lehet a következménye. A fogyatékkal élő személyeknek a megoldás a lényeges.

A projekt ezt az osztályozási rendszert használja fel a vizsgálatainak során. Mivel kódokkal és számokkal írja le a vizsgált személy funkcióit, segítségével láthatóvá válnak az életvitelt segítő eszköz használat jótékony hatásának eredményei. Használata közben más fel nem merülő problémák feltárására is lehetőség nyílik.

A gördülékeny használatához megfelelő elméleti és gyakorlati tudásra van szükség, ezért a képzés után az FNO-val dolgozó szakemberek egy olyan kérdés-válasz sablont kapnak, mely nagyban megkönnyíti, egységesíti a kódok értékelését.

Az FNO szisztematikusan felépített rendszer, mely az alábbi főfejezetekből áll.

A **testi funkciók** főfejezet a szervezet rendszereinek élettani funkcióit gyűjti össze, beleértve a pszichés funkciókat is. Ez a fejezet a mentális, érzékelési, cardiovascularis, emésztőrendszer, anyagcsere, endokrin rendszer, húgy-ivari rendszer, mozgásrendszer és a bőr egészségi állapotát, esetleges károsodások mértékét írja le.

A **testi struktúrák** főfejezet a test anatómiai részeit foglalja össze. A fejezet az idegrendszer, érzékszervek, hangadás szervei, a cardiovascularis-, immun- és a légzőrendszer, az emésztőrendszer, az anyagcsere és az endokrin rendszer, húgyivari rendszer, mozgásrendszer és a bőr strukturális állapotát, az esetleges károsodások mértékét írja le.

A **tevékenység és részvétel** főfejezet az alábbi területeket fogja össze: tanulás és ismeretek alkalmazása, kommunikáció, mobilitás, önellátás, otthoni élet, személyközi viszonyok és kapcsolatok, fő életterületek, közösségi társadalmi és magánélet. A tevékenység egy feladat vagy cselekvés végrehajtása az egyén által. A részvétel közreműködés egy élethelyzetben. A fejezet a tevékenység akadályozottságának, a részvételi korlátozottság mértékét írja le.

A **környezeti tényezők** főfejezet azt a fizikai, társadalmi és attitűd jellegű környezetet jelenti, amelyben az emberek léteznek, és életüket irányítják.

Kódolás - minősítés

Paraplég (petyhüdt) férfi 12-es csigolya magasságában komplett gerincvelő sérüléssel. Önellátó, apróbb dolgokban, házkörüli teendőkben igényel a családjától segítséget, akadálymentes környezetben él, dolgozik. Aktív, mechanikus kerekesszéket használ.

A diagnózis meghatározására a szakma a BNO (Betegség Nemzetközi Osztályozása) kódokat használja.

Jelenlegi esetben a paraplégia BNO kódja **G8200**.

Háti gerincvelő sérülésének BNO kódja **S2410**.

A rendelkezésünkre álló adatokból az alábbi FNO kódokat emelhetjük ki:

Testi funkció

b7303 Az alsó testfél izmainak ereje (Petyhüdt paraplégia)

Testi struktúra

s12001 Háti gerincvelő struktúrája (háti 12-es csigolya magasságában gerincvelő sérüléssel)

Tevékenység, részvétel

d6505 A háztartás tárgyainak, kerti növények ápolása (házkörüli teendőkben igényel)

Környezeti tényezők

e1201 Helyváltoztatás segédeszközei

e310 Szűk család

Az előbbi példán jól látható, hogy míg a BNO kifejezetten a diagnózist definiálja, addig az FNO a diagnózis háttérében zajló funkciókkal foglalkozik. Másik nagy különbség a két osztályzási rendszer között, hogy míg a BNO egy kóddal leírja az adott betegséget, az FNO nem csak a problémás funkciók kódjait, hanem a probléma mértékét is meghatározza, minősíti. Ezt a fent látható FNO kód után ponttal elválasztott számmal jelölik, elnevezése: minősítő.

Az alábbiak részletesen leírják az FNO minősítési szabályait, majd a fent bemutatott példát folytatva szemléltetik a minősítés fontosságát.

Testi funkció minősítése

A károsodás mértékét számok fejezik ki, ez jellemzően az összes fejezetre igaz. Ezeket százalékosan határozták meg:

- 0 nincs károsodás:** 0-4%,
- 1 enyhe károsodás:** 5-24%,
- 2 mérsékelt károsodás:** 25-49%,
- 3 súlyos károsodás:** 50-95%,
- 4 teljes károsodás:** 96-100%.

Általában a **8**-as szám a nem meghatározható értéket, a **9**-es pedig a nem alkalmazhatóságot jelöli.

Példánkkal bemutatva:

Testi funkció

b7303 Az alsó testfél izmainak ereje (Petyhüdt paraplégia)

Mivel a leírásból kiderült, hogy a vizsgált személynek komplett gerincvelősérülése van, ebből következik, hogy a 12-es csigolya magasságától lefelé az izmok ereje 0-s. Minősítéssel az alábbi módon jeleníti meg az FNO:

b7303.4, teljes károsodás.

Testi struktúrák minősítése

A testi struktúrák esetében 3 minősítőt jelöl az osztályzás. Az első az előbbieken megismert minősítés, a második a károsodás jellegét, a harmadik a károsodás helyét jelzi.

Károsodás jellege:

0. nincs strukturális változás
1. teljes hiány
2. részleges hiány
3. többlet
4. rendellenes arányok
5. folytonossághiány
6. eltérő helyzet
7. a struktúra minőségi változásai, beleértve a folyadékgyülemet is
8. nem meghatározott
9. nem alkalmazható

A károsodás helye:

0. több mint egy régió
1. jobb oldal
2. bal oldal
3. mindkét oldal
4. elülső
5. hátsó
6. proximalis
7. distalis
8. nem meghatározott
9. nem alkalmazható

A példát minősítve az osztályzás a következőt mutatja:

Testi struktúra

s12001 Háti gerincvelő struktúrája (háti 12-es csigolya magasságában gerincvelő sérüléssel)

A leírt anyagból kiderül, hogy a bemutatott esetben a gerincvelő folytonosságának hiányáról van szó az alsó (distális) háti szakaszon, így a minősítés így alakul:

s12001.457 Az alsó háti szakasz folytonosságának hiánya a gerincvelő struktúrájában.

Tevékenység, részvétel minősítése

Ehhez a fejezethez a testi funkcióknál alkalmazott minősítési százalékokat használja a rendszer, azzal a különbséggel, hogy szintén 3 minősítőt ír az fno a kód után. Az első minősítő a mindennapi élethelyzet akadályozottságát jellemzi, a második egy segédlet, segítség nélküli környezetben jellemzi ugyanazt a funkciót, a harmadik minősítő, pedig jobb segítség mellett írja le a kódot.

Példa:

Önellátó, apróbb dolgokban házkörüli teendőkben igényel a családjától segítséget, akadálymentes környezetben él, dolgozik.

Tevékenység, részvétel

d6505 A háztartás tárgyainak, szobai és kerti növények ápolása (házkörüli teendőkben igényel segítséget családjától)

Mivel személyi segítségre van szüksége a fent felsorolt tevékenységekben, így az első minősítés mértéke súlyos. Olyan környezetben, ahol nincs segítség, tehát a család nincs jelen, a kerekesszékekben ülő férfi teljesen akadályozott a házkörüli teendőkben. Mivel nem áll rendelkezésére olyan eszköz, amely még jobban megkönnyítené az ő kerti tevékenységeit, így az utolsó minősítőhöz 9-et ír (nem alkalmazható) az osztályzás.

d6505.349

Környezeti tényezők

A környezeti tényező segítő vagy akadályozó voltát a nagysága mellett a "+"előjel megléte vagy hiánya mutatja.

A környezeti tényezők kódolására a könyvben több egyezményt említenek, de talán a leghasznosabb a tevékenység és részvétel kódjaival, ezekkel összefüggésben megadni. A projekt ezt a módot választotta.

A példában a tevékenység részvétel kód a kerti növények ápolása. Ehhez a vizsgált személy 2 féle segítséget vesz igénybe. A kerekesszéket, melyben ül, és a család segítségét.

A két környezeti tényező kódja a következő:

Környezeti tényezők

e1201 Helyváltoztatás segédeszközei

e310 Szűk család

A kerekesszék a fűvön való közlekedést megnehezíti és mivel felhasználója a magasabban lévő ágakat, tárgyakat nem éri el, súlyos módon akadályozza felhasználóját ebben az élethelyzetben. Nagyon fontos, hogy a jelenleg vizsgált tevékenységről van szó, akkor amikor a súlyos jelzöt kapja a segédeszköz! A pont jelöli, hogy a segédeszköz akadályozó.

e1201.3

Mivel a projekt szempontjából nagyon fontos elkülöníteni, hogy az adott személy milyen típusú segédeszközt használ, ezt a kódot tovább mélyítettük.

e12010 Mechanikus kerekesszék

e12011 Elektromos kerekesszék

e12012 Járókeret, bot

Tehát ez esetben a használt kódolási forma:

d6505.349

e12010.3

A család a kerti munkákban teljes segítséget nyújt, de sajnos nem mindig, nem 24 órán

keresztül tudnak teljes támogatást nyújtani, így minősítésben azt mondhatjuk, hogy nagyon nagymértékben segítők.

d6505.349

e310+3

Mivel az FNO módszertana megengedi a program szakemberei kidolgoztak a programra adaptált szabályokat, a fent említett kisebb változtatások mellett az alábbi módosításokat végeztük. Célunk a még pontosabb meghatározás és minősítés volt.

Új kódokat vont be.

A fent említett segédeszköz kódon felül az alábbi kódokat hozták be a projekt szakemberei, a d465 kódot - Helyváltoztatás segédeszköz használatával - mélyítve.

d4650 Helyváltoztatás segédeszköz használatával otthon

d4651 Helyváltoztatás segédeszköz használatával más épületben

d4652 Helyváltoztatás segédeszköz használatával épületen kívül.

A másik módosítás, hogy a 3 súlyos minősítést a programban, felosztva 3a és 3b minősítőre alkalmazzák a felmérésekkor. A 3-ad minősítés eredeti százalék határa: 50-95%, amit nagyon tág intervallum. Ennek használata mellett, nem sikerül pontos képet kapni az adott problémáról. Az új felosztás százalékhatára a következő: 3a 50-74%, 3b 75-95% Fontos, hogy a változtatás a nemzetközi összehasonlíthatóságot ne sértse, ezért 3-as minősítés elengedhetetlen, hogy megmaradjon.

Az FNO minősítésről általában elmondható, hogy mindig az átlag populációhoz viszonyít, tehát a minősítéskor ezt kell alapul venni. A kódokat, minősítőket a vizsgált személlyel közösen állapítja meg a felmérő szakember, a vizsgálati eredmények alapján. Használatával nem kerülhet hátrányos, hátrányosabb helyzetbe a vizsgált személy.

Következtetés

A projektben dolgozó szakemberek úgy látják, hogy a fent leírt szakmai protokoll megfelelő alap az életvitelt segítő eszközök hatékony átalakításához. A módszertant a projekt végéig a szakemberek folyamatosan felülvizsgálják, gyakorlati tapasztalataik alapján továbbfejlesztik, tökéletesítik, hogy az minél használhatóbb legyen a műhelyek munkája kapcsán.